

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาของปัญญา

คำว่า “**ขวัญ**” ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ให้ความหมายว่า คือผมหรือขนที่ขึ้นเป็นก้อนหอย; มิ่งมงคล สิริ หรือความดี เช่นขวัญข้าว ขวัญเรือน; สิ่งที่ไม่มีตัวตน นิยมกันว่ามิอยู่ประจำชีวิตของคนตั้งแต่เกิดมา ซึ่งเชื่อกันว่าถ้าขวัญอยู่กับตัวก็เป็นสิริมงคล เป็นสุขสบายจิตใจมั่นคง ถ้าคนตกใจหรือเสียขวัญ ขวัญก็ออกจากร่างไปเสีย ซึ่งเรียกว่าขวัญหาย ขวัญหนี ขวัญบิน เป็นต้น ทำให้คนนั้นได้รับผลร้ายต่าง ๆ, เรียกผู้ตกใจง่าย คือเด็กหรือหญิงซึ่งมักจะขวัญหายบ่อยๆ ว่าขวัญอ่อน และอนุโลมใช้ไปถึงสัตว์หรือสิ่งของบางอย่างเช่น ช้าง ม้า ข้าว เรือ ฯลฯ ว่ามีขวัญเช่นเดียวกับคนเหมือนกัน ,โดยปริยายหมายความว่าขอดกำลังใจ เช่นขวัญเมือง ขวัญกำลังใจของเมือง ; กำลังใจดี เช่นขวัญดี (ราชบัณฑิตยสถาน, 2525 :131)

เสฐียรโกเศศ (2506 :3-6) กล่าวถึงเรื่องขวัญว่า คนทุกคนมี “ขวัญ” ลิงอยู่ภายในร่างกายเพื่อปกป้องรักษาตัวผู้เป็นเจ้าของให้มีความปลอดภัย มีความสุขและไม่เจ็บไข้ได้ป่วย แต่ถ้าขวัญหนีไปจากตัว ก็จะมีผลในทางตรงกันข้ามต่อผู้นั้น คือทำให้เจ็บป่วย มีทุกข์และอาจถึงแก่ชีวิตได้ นอกจากนี้ยังเชื่ออีกว่าสัตว์และสิ่งของบางชนิด เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย ตลอดจนสิ่งไม่มีชีวิต เช่นเสาเรือน เรือ เกลียว ก็มีขวัญ เพราะสิ่งเหล่านี้มาจากต้นไม้ ซึ่งเป็นสิ่งมีชีวิตเหมือนกัน การทำขวัญ คน สัตว์ และสิ่งของมีลักษณะที่แตกต่างกันออกไป แต่ก็มีจุดมุ่งหมายเดียวกัน คือ เพื่อให้ขวัญมาอยู่ประจำที่ ช่วยให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่ผู้ที่เป็นเจ้าของขวัญ และเจ้าของสัตว์หรือสิ่งของเหล่านั้น ความเชื่อเรื่องขวัญนี้มีสืบมาแต่โบราณ และเป็นความเชื่อที่พ้องกันในหลายกลุ่ม ในกลุ่มคนไทย เช่นไทยใหญ่ ลื้อ และลาว ส่วนชนชาติอื่นที่อยู่ ในดินแดนต่างๆ ของภาคพื้นเอเชียอาคเนย์ คือ เขมร ญวน มอญ พม่า และมลายู เป็นต้น ต่างมีความเชื่อเรื่องขวัญเช่นเดียวกันเพียงแต่เรียกกันในชื่ออื่นเท่านั้น **พรัศคี** **พรมแก้ว** ก็ได้กล่าวถึงความเชื่อเรื่องขวัญเช่นเดียวกันว่า สิ่งที่ทำให้คุณแก่มนุษย์อย่างไพศาล เชื่อกันว่ามี “ขวัญ” และมีเทพดาประจำ เช่น ข้าว

มีขวัญข้าวและมีแม่โพสพเป็นเจ้าแม่แห่งข้าว เรือมีขวัญเรือ และมีแม่ย่านางเป็นผู้หญิงประจำรักษาเรือ เป็นต้น (พรศักดิ์ พรหมแก้ว, 2529:478)

ความเชื่อเรื่องขวัญ เป็นความเชื่อดั้งเดิมอย่างหนึ่งของชนชาติไทที่สืบทอดมาตั้งแต่สมัยโบราณ ดังที่ ประคอง นิมมานเหมินท์ กล่าวไว้ว่าขวัญ เป็นความเชื่อเก่าแก่ของชนชาติไท มีความหมายตรงกับคำว่า “วิญญาณ” หรือ “ผี” ที่สิงอยู่กับคนและสรรพสิ่ง ขวัญอาจออกจากตัวคน สัตว์ หรือสิ่งของที่ประจำอยู่เป็นครั้งคราว ถ้าออกจากตัวผู้เป็นเจ้าของไปแล้วไม่กลับมา ผู้นั้นก็จะเสียชีวิต อนึ่งเนื่องจากเชื่อกันว่าเมื่อขวัญอยู่กับตัว เจ้าของขวัญก็จะมีกำลังกายกำลังใจดี สามารถเคลื่อนไหวและทำกิจกรรมต่างๆ ได้เป็นปกติ เมื่อไรที่ขวัญออกจากตัวไปก็จะทำให้ขาดพลัง หดแรงแง็บป่วย หม่นหมองใจ และสรุปว่าขวัญน่าจะหมายรวมทั้ง วิญญาณ จิตใจ และพลังแห่งชีวิต (ประคอง นิมมานเหมินท์, 2521)

ตามปกติการทำขวัญมักจะเกี่ยวข้องกับวงจรชีวิตของคน เช่น การทำขวัญวัน การทำขวัญนาถ เป็นต้น อย่างไรก็ตามยังมีการทำขวัญอื่นๆ ด้วย ทั้งนี้เพราะขวัญมิใช่จะมีแต่เฉพาะคนเท่านั้น สิ่งบางอย่าง เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย ตลอดจนสิ่งไม่มีชีวิตบางอย่าง เช่น เกวียน เสือ เรือ หรือแม้กระทั่งบ้านเมืองก็มีขวัญอยู่เช่นเดียวกัน การที่จำเพาะเจาะจงว่าขวัญมีในสัตว์และสิ่งบางชนิดก็เป็นเพราะสัตว์และสิ่งของดังกล่าวมีความสัมพันธ์กับมนุษย์ในด้านชีวิตความเป็นอยู่ ด้านเศรษฐกิจและการทำมาหากิน เพราะอาชีพหลักของคนไทย คือเกษตรกรรม จึงต้องพึ่งพาอาศัยสิ่งเหล่านั้นในการดำเนินชีวิต ดังที่ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้กล่าวไว้ในประชุมเชษฐขวัญว่า คนโบราณเชื่อกันว่าในบรรดาสิ่งที่มีวิญญาณย่อมมีขวัญ มีใจแต่มนุษย์เท่านั้น ส่วนสิ่งของ เช่น เสือ เรือ และข้าวกล้า ถึงไม่มีวิญญาณก็มีเทพารักษ์เจ้าป่าเจ้าทุ่งบำรุงรักษา การทำขวัญสิ่งของก็คือ บนบานขอพรเทพารักษ์นั่นเอง การทำขวัญมนุษย์กับทำขวัญสัตว์และสิ่งของจึงแตกต่างกันที่การทำขวัญมนุษย์นั้นมุ่งหมายให้เกิดสวัสดิมงคลแก่เจ้าของขวัญ แต่ทำขวัญสัตว์และสิ่งของเป็นการมุ่งหมายให้เกิดสวัสดิมงคลให้แก่ผู้เป็นเจ้าของสัตว์และสิ่งของเหล่านั้น ด้วยเหตุนี้จึงเห็นว่าประเพณีเดิมจะมุ่งแต่ทำขวัญมนุษย์ ส่วนทำขวัญสัตว์และสิ่งของจะเป็นของเกิดขึ้นโดยอนุโลมต่อในภายหลัง (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2516 : คำนำ ฎ)

ในอดีตมนุษย์มักจะเผชิญภัยอันตรายต่างๆ ทั้งที่มองเห็นและมองไม่เห็น และอาจเป็นภัยที่เกิดขึ้นโดยไม่ทราบสาเหตุ หรืออาจจะเป็นภัยที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน หรือคาดหมายว่าอาจจะเกิดขึ้นในอนาคต ดังนั้นเพื่อความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ทำให้มนุษย์ต้องคิดค้นวิธีการเพื่อหลีกเลี่ยงหรือกำจัดภัยอันตรายนั้นๆ วิธีการที่มนุษย์ใช้ก็คือ การประกอบพิธีกรรมเพื่อปิดเป่าให้ภัยต่างๆ

ออกไป อีกทั้งยังทำให้เกิดกำลังใจในการประกอบกิจกรรมต่างๆ และก่อให้เกิดความสบายใจแก่ผู้ประกอบพิธี พิธีกรรมการทำขวัญเป็นพิธีกรรมอย่างหนึ่งที่ผู้กระทำประสงค์ให้บรรลุผลในการสร้างกำลังใจ นั่นคือการเรียกขวัญ เรียกกำลังใจ เพื่อการเตรียมการต่อสู้กับอุปสรรคต่อไป พิธีทำขวัญจึงเป็นแนวคิดของมนุษย์ที่จะทำให้ขวัญอยู่กับตัวหรือสัตว์และสิ่งของของคนตลอดไป โดยการประกอบพิธีกรรมนั้นจะต้องมีคนกลางในการสื่อสารกับขวัญและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ซึ่งได้แก่ พราหมณ์ หรือ หมอทำขวัญที่เป็นผู้รู้ผู้ชำนาญ มากกล่าวเชิญขวัญ หรือเรียกขวัญให้มารับเครื่องสังเวยที่จัดเตรียมไว้ ด้วยถ้อยคำที่อ่อนหวานไพเราะน่าฟัง ถ้อยคำเชิญขวัญเหล่านั้นคือบททำขวัญที่หมอขวัญใช้สวดในพิธีทำขวัญต่างๆ ซึ่งแตกต่างกันไปตามประเภทและรูปแบบการทำขวัญของหมอขวัญแต่ละคน ถือได้ว่าบทสวดขวัญเป็นองค์ประกอบสำคัญที่สุดอย่างหนึ่งในพิธีทำขวัญ

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ประทานความเห็นเกี่ยวกับบททำขวัญไว้ว่า เดิมบททำขวัญคงเป็นถ้อยคำที่ผู้เชิญขวัญกล่าวตามที่ตนเห็นสมควร บางคนอาจกล่าวสั้นๆ ด้วยถ้อยคำธรรมดาที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ส่วนบางคนสรรหาถ้อยคำอันไพเราะมากกล่าวให้ฟังแล้วจับใจ จึงเกิดเป็นความนิยมเรียกหาหมอขวัญซึ่งเชิญขวัญได้ไพเราะมาทำขวัญ ต่อมาจึงมีผู้คิดแต่งบทสวดขวัญขึ้นสำหรับท่องจำไปกล่าวประกอบในพิธีทำขวัญ (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2516)

ชาวไทยภาคใต้ก็เช่นเดียวกับชาวไทยภาคอื่นๆ ในประเทศไทย ที่ยังมีความเชื่อเรื่องขวัญและอำนาจเหนือธรรมชาติอย่างมาก ดังเช่นที่ **สุริวงค์ พงศ์ไพบุลย์** กล่าวใน “ความเชื่ออันเนื่องแต่ลัทธิและศาสนาของชาวไทย ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ พ.ศ.2529 เล่ม 2* ว่า ความเชื่อพื้นฐานของชาวไทยภาคใต้ส่วนใหญ่พ้องกับความเชื่อของชาวไทยถิ่นอื่นๆ คือ เชื่อว่ามีอำนาจเหนือธรรมชาติ และเชื่อว่าธรรมชาติบางอย่างมีวิญญาณ สิ่งเร้นลับเหล่านี้มีส่วนสำคัญต่อการกำหนดและควบคุมชะตาของคน อาจให้คุณหรือโทษแก่คนได้นานา ถ้าบุคคลใดปฏิบัติชอบ ผิดช่วยคุ้มครองหรือให้คุณ และถ้าผู้ใดมุ่งน้อมจิตเข้าหาก็อาจจะติดต่อสื่อสารกับวิญญาณลึกลับเหล่านั้นได้ ถ้าบำเพ็ญเพียรแก่กล้าพอและทำถูกวิธี ยังสามารถบังคับวิญญาณเร้นลับที่แรงบุญด้อยกว่าให้อยู่ใต้อำนาจได้อีกด้วย อีกทั้งสิ่งที่ให้คุณแก่มวลมนุษยชนอย่างไพศาล เชื่อกันว่ามีขวัญมาประจำ (สุริวงค์ พงศ์ไพบุลย์, 2529:991-993)

วิถีชีวิตของไทยล้วนสัมพันธ์แนบแน่นกับสายน้ำ คนไทยถือว่าสายน้ำเป็นต้นกำเนิดของชีวิต และปัจจัยในการดำรงชีพทั้งในด้านการเพาะปลูกเลี้ยงสัตว์และเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญ การตั้งถิ่นฐาน บ้านเรือนของคนไทยสมัยก่อนก็มักอยู่ริมน้ำทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นแม่น้ำลำคลองหรือทะเลก็ตาม พาหนะที่ใช้สัญจรไปมาและค้าขายระหว่างกันก็เกิดจากฝีมือมนุษย์ประดิษฐ์ขึ้นมานั้นคือเรือ ซึ่งนับว่ามีบทบาทสำคัญต่อความเป็นอยู่ การคมนาคมขนส่ง การค้าขาย และอาชีพประมง จึงไม่น่าแปลกใจที่ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำเรือเช่นแม่ย่านางปรากฏในหลายชนชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทั้งนี้เพราะส่วนใหญ่ล้วนมีพื้นฐานความเชื่อที่คล้ายคลึงกันและมีการแลกเปลี่ยนผสมผสานวัฒนธรรมกันตลอดมา

ความเชื่อเรื่องแม่ย่านางเรือซึ่งเชื่อกันว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์อยู่ประจำเรือแต่ละลำ ชาวเรือส่วนใหญ่เห็นว่ามืออยู่จริง และสิงสถิตอยู่ที่หัวเรือของเรือทุกลำ แม่ย่านางเป็นผู้ที่จะบันดาลโชคลาภหรือนำความหายนะมาสู่เรือและลูกเรือได้ ดังนั้นเจ้าของเรือและลูกเรือจึงต้องเคารพกราบไหว้ และเช่นสรวงบูชาแม่ย่านางอยู่เสมอเพื่อให้แม่ย่านางพอใจ และช่วยคุ้มครองป้องกันอันตรายในการใช้เรือทำกิจกรรมต่างๆ และเนื่องจากสภาพภูมิประเทศของภาคใต้มีทะเลขนานทั้งสองด้าน มีแม่น้ำลำคลองที่สำคัญหลายสาย จึงมีการใช้เรือเพื่อการประกอบกิจการต่างๆ มากมายกว่าในภาคอื่นๆ ดังนั้นความเชื่อเรื่องแม่ย่านางจึงเป็นความเชื่อที่ค่อนข้างแน่นแฟ้นในกลุ่มชาวประมงที่เป็นชาวไทยที่นับถือศาสนาพุทธและมุสลิมซึ่งต้องใช้เรือในการประกอบอาชีพ เนื่องจากความเชื่อเรื่องขวัญเป็นความเชื่อดั้งเดิมของคนไทย เมื่อความเชื่อนี้สัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องแม่ย่านางของกลุ่มชาวเรือ พิธีกรรมที่สำคัญอย่างหนึ่งจึงเกิดขึ้น นั่นคือ “พิธีทำขวัญเรือหรือทำขวัญแม่ย่านาง”นั่นเอง

ถึงแม้ว่าความเชื่อเรื่องแม่ย่านางและการทำขวัญเรือจะมีมานานแล้ว แต่เนื่องจากยังไม่มีผู้ศึกษาเรื่องการทำขวัญเรือและบททำขวัญเรืออย่างละเอียด ดังนั้นวิทยานิพนธ์เรื่องนี้จึงมุ่งที่จะศึกษาพิธีทำขวัญเรือทั้งในด้านขั้นตอนการประกอบพิธี บทบาทหน้าที่ของพิธีทำขวัญเรือและบททำขวัญเรือที่ใช้ในภาคใต้ รวมทั้งการศึกษาเปรียบเทียบความแตกต่างของบททำขวัญเรือในขอบเขตสามจังหวัด คือ ชุมพร นครศรีธรรมราชและสุราษฎร์ธานี งานวิจัยนี้ได้รับเงินสนับสนุนในการวิจัยและเป็นหนึ่งในโครงการเครือข่ายวิทยานิพนธ์ปริญญาโททางด้านไทยศึกษา “ไขปริศนาไทย : การสร้างสรรค์และการถ่ายทอดวรรณกรรมของชนชาติไทย: บททำขวัญและพิธีกรรมทำขวัญ”ของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ก. เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลมุขปาฐะและพิธีทำขวัญเรือในสามจังหวัดภาคใต้ ได้แก่ จังหวัดชุมพร จังหวัดนครศรีธรรมราช และจังหวัดสุราษฎร์ธานี ด้วยวิธีการทางคติชนวิทยา
- ข. เพื่อศึกษาบทบาทและหน้าที่ รวมทั้งการสื่อความหมายของพิธีทำขวัญเรือที่มีต่อชุมชน
- ค. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบการสร้างสรรค์และการถ่ายทอดบททำขวัญเรือและพิธีทำขวัญเรือในจังหวัดดังกล่าว

1.3 แนวเหตุผล ทฤษฎีสำคัญ หรือสมมุติฐาน

บริบททางสังคมมีผลต่อการปรับเปลี่ยนรูปแบบ เนื้อหา ผู้ทำขวัญของบททำขวัญ และพิธีกรรมทำขวัญ รวมทั้งกลไกในการสร้างสรรค์และการถ่ายทอดบททำขวัญเรือ

1.4 ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาเรื่อง“บททำขวัญเรือและพิธีทำขวัญเรือของชาวไทยภาคใต้ : การสร้างสรรค์และการถ่ายทอด” จะศึกษาในขอบเขต 3 จังหวัดภาคใต้ คือ จังหวัดชุมพร จังหวัดนครศรีธรรมราช และจังหวัดสุราษฎร์ธานี

1.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

มีผู้สนใจหลายคนได้ศึกษารวบรวมเรื่องขวัญ ประเพณีทำขวัญและพิธีทำขวัญ วรรณกรรมบทคู่ขวัญ ตลอดจนความรู้และความเชื่อเรื่องแม่ย่านาง รวมทั้งความเชื่อเกี่ยวกับอาชีพประมง ซึ่งผู้ศึกษาได้ใช้เป็นเอกสารประกอบการค้นคว้าดังนี้

เสฐียรโกเศศ ได้เขียนหนังสือชื่อ *ขวัญและประเพณีการทำขวัญ* โดยกล่าวถึงความหมายของขวัญและชี้แจงว่าความเชื่อเรื่องขวัญนั้น ไม่ใช่มีแต่เฉพาะชาวไทยในประเทศไทยเท่านั้น ชาวไทยในถิ่นอื่น เช่น ไทใหญ่ ลื้อ และลาว เป็นต้น ก็มีความเชื่อเรื่องขวัญเป็นทำนองเดียวกัน เพราะมีคำพูดเรียกสิ่งศักดิ์สิทธิ์ว่าขวัญเหมือนกัน และมีพิธีกรรมเกี่ยวกับเรื่องขวัญสืบมาจนปัจจุบัน ยิ่งกว่านี้ชนชาติอื่นที่อยู่บนดินแดนต่างๆ ของภาคพื้นเอเชียอาคเนย์ มีเขมร ญวน มอญ พม่าและมลายู เป็นต้น ตลอดจนชาวเขาเผ่าต่างๆ ก็มีคติความเชื่อเรื่องขวัญ เพียงแต่เรียกชื่ออื่นเท่านั้น ดังนั้นความเชื่อเรื่องขวัญจึงเป็นความเชื่อที่มีมาแล้วในคึกค้ำบรรพ์ และคงเป็นความเชื่อที่ฝังลึกอยู่ในจิตใจของประชาชน จึงได้เหลือสืบมาได้จนถึงทุกวันนี้ (เสฐียรโกเศศ, 2506)

บ็อง เทอวิลด์ เป็นคนแรกที่ศึกษาเรื่องขวัญของชนชาติไทย และได้เขียนหนังสือชื่อ *The Tai of Assam and Ancient Tai Ritual* โดยศึกษาความเชื่อเรื่องขวัญของกลุ่มคนไทหลายกลุ่ม คือไทอาหม, ไทในรัฐฉาน, ไทเหนือ, ลาว, ไทในประเทศไทย, และไทในเวียดนาม ได้แก่ ไทดำ, ไทขาว, ไทแดง เป็นต้น พบว่าขวัญเป็นความเชื่อดั้งเดิมของกลุ่มคนไท ดังจะเห็นได้ว่าคนไททุกกลุ่มที่ศึกษาต่างมีความเชื่อเรื่องขวัญเช่นเดียวกัน เพียงแต่บางกลุ่มอาจใช้คำเรียกและจำนวนของขวัญแตกต่างกันไปเท่านั้น เช่น ไทอาหม เรียกขวัญว่า “ขอน” (Khon) เป็นต้น และสรุปว่า ขวัญ คือ พลังชีวิตที่อยู่ในร่างกายของมนุษย์ (Vital Spirit) สามารถออกไปจากร่างกายในเวลาที่เขาของไม่สามารถควบคุมตนเองได้ เช่น ขณะตกใจหรืออยู่ในภาวะที่ไม่รู้สึกตัว ซึ่งเป็นสาเหตุให้เจ้าของขวัญเกิดความเฉื่อยชา ขาดพลังชีวิต และเจ็บไข้ได้ป่วย จึงต้องมีการเรียกขวัญกลับคืนมาสู่เจ้าของ นอกจากนี้ยังมีพิธีทำขวัญในภาวะอื่นๆ อีก เช่น การแต่งงาน การคลอดบุตร หรือหลังจากประสบกับภาวะที่เสี่ยงอันตราย และนอกจากความเชื่อเรื่องขวัญของคนแล้ว คนไทหลายกลุ่มยังเชื่อว่าข้าวก็มีขวัญด้วยเช่นกัน (Terwiel, 1980)

ประคอง นิมมานเหมินทร์ เขียนบทความเรื่อง “ขวัญและคำเรียกขวัญของชาวลานนาไทย” ว่าชาวลานนาไทยมีพิธีเรียกขวัญในหลายโอกาส คือ เมื่อเจ็บไข้ได้ป่วยหรือมีเหตุให้ตกใจ เมื่อต้องจากบ้านจากเมืองไปไกล เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับชีวิต เช่น ขึ้นบ้านใหม่ แต่งงานหรือบวช เมื่อบุคคลสำคัญมาเยี่ยมเยือน หรือบุคคลในถิ่นจากไปแล้วกลับคืนถิ่น และมีการเรียกขวัญวัวควายและช้าง คำเรียกขวัญแต่ละบทแม้เป็นวรรณกรรมสั้นๆ แต่ก็สะท้อนให้เห็นบางสิ่งที่น่าสนใจ เช่น ความคิดเห็นส่วนตัวของผู้เรียกขวัญ ข้อมูลบางสิ่งจากชีวิตส่วนตัวของเจ้าของขวัญ วิถีชีวิต ตลอดจนทัศนคติของคนในสังคม และบางครั้งยังสะท้อนให้เห็นปัญหาบางประการที่เกิดขึ้นในสังคมขณะนั้นด้วย (ประคอง นิมมานเหมินทร์, 2521)

สุวิทย์ ทองศรีเกตุ ได้ศึกษาเกี่ยวกับพิธีกรรมต่างๆ ในนครศรีธรรมราชที่ได้รับอิทธิพลจากศาสนาพราหมณ์ว่า พฤติกรรมทางศาสนาเป็นสิ่งที่สามารถสังเกตได้ วิเคราะห์ได้ และเปรียบเทียบได้ การที่จะปฏิบัติให้บรรลุจุดมุ่งหมายของศาสนาจะต้องอาศัยการประกอบพิธีกรรม พิธีกรรมทางศาสนาในประเทศไทยนั้นประกอบด้วยลักษณะเด่นสามประการ คือลัทธิผีสามเทวดา หรือวิญญาณนิยม ศาสนาพราหมณ์ และศาสนาพุทธ ลักษณะทั้งสามประการในแต่ละพิธีสามารถแยกออกจากกันได้ คือพุทธศาสนานั้นเน้นหนักด้านจริยธรรม ศาสนาพราหมณ์เน้นหนักทางด้านพิธีกรรมและการเซ่นไหว้บวงสรวง ส่วนวิญญาณนิยมแสดงออกให้เห็นในการอ่อนวอนเทพยดาและภูติผีปีศาจ และได้ยก ตัวอย่างพิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพราหมณ์ในนครศรีธรรมราช รวมทั้งตัวบทที่ใช้ในพิธีกรรม

ต่างๆ ด้วย เช่น พิธีขุมนมเทวดา พิธีทำขวัญแม่ซ้อ พิธีทำขวัญนาค พิธีทำขวัญเรือ เป็นต้น (สุวิทย์ ทองศรีเกตุ , 2523)

ทัศนีย์ ทานตวณิชให้ความเห็นเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องแม่ย่านางและพิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับอาชีพประมงในหนังสือชื่อ “ความเชื่อและพิธีกรรมของชาวประมงชายฝั่งทะเลตะวันออก” ว่า พิธีกรรมและความเชื่อต่างๆเกิดขึ้นเนื่องจากชาวประมงในสมัยโบราณต้องการสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ เพราะอาชีพประมงเป็นอาชีพที่มีความเสี่ยงสูง การประกอบพิธีกรรมในการต่อเรือและความเชื่อเรื่องการเช่นไหว้แม่ย่านางเป็นการกระทำที่คาดว่าจะช่วยให้เกิดโชคลาภ ทำมาค้าขายได้ดี มีผลต่อการดำรงชีวิตและมีผลต่อจิตใจของผู้เข้าร่วมพิธีทุกคน ทำให้เกิดความเชื่อมั่นว่าจะปลอดภัย ถึงแม้สังคมจะเปลี่ยนไปอย่างไรก็ตาม แต่การยึดถือปฏิบัติตามพิธีกรรมก็ยังคล้ายคลึงกับในอดีตเป็นอย่างมาก (ทัศนีย์ ทานตวณิช , 2535)

ชาคริต อนันทรวัน ได้ศึกษาและรวบรวมบทสวดขวัญจังหวัดเลย ได้แก่ บทสวดขวัญบายศรี บทสวดขวัญทั่วไปหรือบทสวดขวัญคนธรรมดา บทสวดขวัญบ่าวสาว บทสวดขวัญขึ้นบ้านใหม่ บทสวดขวัญทหาร บทสวดขวัญนาค บทสวดขวัญเด็กเกิดใหม่ บทสวดขวัญถุงเป่า (ถุงเงินถุงทอง) บทสวดขวัญควาย บทสวดขวัญข้าว บทสวดขวัญสะเดาะเคราะห์ บทสวดขวัญกล่อมเด็ก บทสวดขวัญนำสอย และพบว่า ความเชื่อทางศาสนาที่ปรากฏในบทสวดขวัญได้แก่ ความเชื่อในผี แถน สิ่งศักดิ์สิทธิ์ พระพรหม พระอินทร์ ผสมผสานกับความเชื่อทางพุทธศาสนา และยังเชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้นให้ฤกษ์และโทษได้ นอกจากนี้ยังพบว่าคำในบทสวดขวัญใช้คำที่มีสัมผัสลักษณะร้ายโบราณ มีการใช้คำซ้ำๆ และคำซ้อนที่พยางค์หลังโดยการเปลี่ยนเสียงสระและตัวสะกด นอกจากนี้ในบทสวดขวัญยังมีความเปรียบ การบรรยาย และพรรณนาที่ให้เห็นภาพพจน์หลายประการ (ชาคริต อนันทรวัน , 2538)

ศุภชัย ฉายศิริพันธุ์ ได้ศึกษาความเชื่อพิธีกรรมและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับแม่ย่านางของชาวประมงในอำเภอเมือง จังหวัดสงขลา สรุปว่า ความเชื่อเป็นสิ่งที่ส่งผลให้มนุษย์เกิดพฤติกรรมต่างๆ โดยเฉพาะความเชื่อเรื่องการเช่นไหว้ผีसाงเทวดา ซึ่งจะต้องมีพิธีการต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับความเชื่อเหล่านั้น เช่น การสวดอ้อนวอนและสังเวद्यด้วยสิ่งของต่างๆ เช่น หมู เป็ด ไก่ เหล้า นอกจากความเชื่อจะมีผลต่อพฤติกรรมต่างๆ ของมนุษย์แล้ว ยังก่อให้เกิดวัฒนธรรมต่างๆ ด้วย วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับแม่ย่านางของชาวประมงในอำเภอเมือง จังหวัดสงขลามี 3 ประเด็น คือ วัฒนธรรมด้านอาหาร จะเห็นได้ว่าอาหารคาวหวานที่นำไปเช่นไหว้แม่ย่านางล้วนมีความหมายทั้งสิ้น เช่นขนมถ้วยฟู มีความหมายเพื่อการทำมาหากินเฟื่องฟู เป็นต้น , วัฒนธรรมด้านสังคมสัมพันธ์ คือการประกอบพิธีกรรมมีจุดมุ่งหมาย

เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในกลุ่มและเพื่อความสามัคคีในหมู่คณะ และวัฒนธรรมด้านจริยธรรม ซึ่งชี้ให้เห็นว่าหากปฏิบัติตามความเชื่อและพิธีกรรมอย่างถูกต้องแล้วย่อมจะทำให้เกิดความสุข ความปลอดภัยและประสบผลสำเร็จในอาชีพ ซึ่งการปฏิบัติตามความเชื่อและพิธีกรรมเหล่านั้นจะส่งผลทางด้านจิตใจและจิตนิสัยหลายประการ เช่น ความละเอียดรอบคอบ ความกตัญญู ความกระตือรือร้น เป็นต้น (สุรัชย์ ฉายศิริพันธุ์, 2539)

1.6 วิธีการดำเนินการวิจัย

มีขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

- ก. เก็บข้อมูลเอกสาร และข้อมูลภาคสนาม
- ข. จัดข้อมูลให้เป็นหมวดหมู่
- ค. วิเคราะห์ข้อมูล
- ง. เรียบเรียงบทวิจัย

ผู้วิจัยได้สำรวจข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับการทำขวัญเรือในหลายจังหวัดในภาคใต้ คือ จังหวัด พังงา ภูเก็ต กระบี่ ตรัง ชุมพร นครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี ในช่วงเดือนเมษายน – กรกฎาคม 2543 สำหรับการเก็บข้อมูลเอกสารนั้นผู้วิจัยได้เดินทางไปเก็บข้อมูลที่ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏ นครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช, สถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี จังหวัดสุราษฎร์ธานี และสถาบันทักษิณคดีศึกษา จังหวัดสงขลา สำหรับการเก็บข้อมูลภาคสนามนั้นผู้วิจัยได้เดินทางไปเก็บข้อมูลของทั้งสามจังหวัดหลายครั้ง ดังช่วงเวลาต่อไปนี้

จังหวัดชุมพร เดินทางไปเก็บข้อมูลภาคสนาม 7 ครั้ง คือ

- ครั้งที่ 1 วันที่ 2 - 6 กันยายน 2543
- ครั้งที่ 2 วันที่ 9 - 17 ตุลาคม 2543
- ครั้งที่ 3 วันที่ 7 - 9 ตุลาคม 2543
- ครั้งที่ 4 วันที่ 12 - 17 ตุลาคม 2543
- ครั้งที่ 5 วันที่ 4 - 5 พฤศจิกายน 2543
- ครั้งที่ 6 วันที่ 15 - 16 มีนาคม 2544
- ครั้งที่ 7 วันที่ 29 - 30 กันยายน 2544

จังหวัดสุราษฎร์ธานี เดินทางไปเก็บข้อมูลภาคสนาม 8 ครั้ง คือ

- ครั้งที่ 1 วันที่ 29 เมษายน 2543
- ครั้งที่ 2 วันที่ 2 - 6 กันยายน 2543
- ครั้งที่ 3 วันที่ 19 - 20 กันยายน 2543
- ครั้งที่ 4 วันที่ 30 กันยายน - 1 ตุลาคม 2543
- ครั้งที่ 5 วันที่ 9 - 18 ตุลาคม 2543
- ครั้งที่ 6 วันที่ 2 - 9 ธันวาคม 2543
- ครั้งที่ 7 วันที่ 12 - 14 มีนาคม 2544
- ครั้งที่ 8 วันที่ 1 - 3 ตุลาคม 2544

จังหวัดนครศรีธรรมราช เดินทางไปเก็บข้อมูลภาคสนาม 8 ครั้ง คือ

- ครั้งที่ 1 วันที่ 26 - 28 เมษายน 2543
- ครั้งที่ 2 วันที่ 12 - 18 ตุลาคม 2543
- ครั้งที่ 3 วันที่ 22 - 24 ตุลาคม 2543
- ครั้งที่ 4 วันที่ 16 - 20 พฤศจิกายน 2543
- ครั้งที่ 5 วันที่ 9 - 10 ธันวาคม 2543
- ครั้งที่ 6 วันที่ 17 - 18 มีนาคม 2544
- ครั้งที่ 7 วันที่ 4 - 6 ตุลาคม 2544
- ครั้งที่ 8 วันที่ 12 - 13 พฤศจิกายน 2544

ในช่วงที่เก็บข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลและจัดระเบียบเนื้อหา ได้มีการรายงานความก้าวหน้าต่อผู้ประสานงานและคุณเลขาฯ โคร่งการเครือข่ายวิทยานิพนธ์ปริญญาโทไทยศึกษา ของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) 3 ครั้ง คือ

การรายงานความก้าวหน้าครั้งที่ 1 เป็นการรายงานรายละเอียดเกี่ยวกับขอบเขตของข้อมูล ชื่อหัวข้อวิทยานิพนธ์ และการอบรมความรู้เกี่ยวกับคตินวิทยาเมื่อวันที่ 18-19 พฤษภาคม 2543 ณ ห้องประชุม 214 อาคารศศนิเวศน์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และฝึกการเก็บข้อมูลภาคสนามที่จังหวัดราชบุรีเมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม 2543

การรายงานความก้าวหน้าครั้งที่ 2 เป็นการรายงานการเก็บข้อมูลภาคสนามของผู้วิจัย เมื่อวันที่ 23 มิถุนายน 2544 ณ ห้องประชุม 214 อาคารศศนิเวศน์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การรายงานความก้าวหน้าครั้งที่ 3 เป็นการรายงานความก้าวหน้าของวิทยานิพนธ์

ครั้งสุดท้ายก่อนการสอบวิทยานิพนธ์ เมื่อวันที่ 25 มกราคม 2545 ณ ห้องประชุม 214 อาคารศศนิเวศน์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

เป็นการอนุรักษ์และรวบรวมบททำวัตรเรือและพิธีทำวัตรเรือของชาวไทยภาคใต้ และเป็นแนวทางในการศึกษาเปรียบเทียบในภูมิภาคอื่นๆ ต่อไป